

KRISTENDOM OG IDÉKAMP I VERDEN I DAG

av

JAN HALLINGSKOG

«Langsomt, meget langsomt begynner vi mennesker ved midten av det 20. årh. å forstå hva som foregår i vår egen tid. Det vi gjennomlever, er ikke en av de ubehagelige overgangstider som menneskene nå engang må passere hvert århundre eller så, men vi står midt oppe i den mest dyptgående krise i menneskehetens historie — og i en sivilisasjons aller siste fase».

Slik innleder idéhistorikeren, prof. dr. Eiliv Skard, sin intense og meget aktuelle bok «Mennesket og historien».

Utviklingen etter den andre verdenskrig tok ikke den retning vi hadde håpet. Problemene var ikke løst, diktaturet var fremdeles en håndfast virkelighet og forsøkene på å skaffe avspenning og rettssikkerhet for nasjonene har ikke ført fram. Oswald Spenglers dystre spådommer fra begynnelsen av dette århundre i boken om vesterlandenes undergang synes å innebære en uhyggelig realitet.

I dag er politikk ikke noe som bare angår statsmenn og politikere. Dens problemer er våre problemer, og det faktum at disse stadig synes å være uløst har gitt mange mennesker en farlig kjensle av avmakt. De kjempende ideologier har rykket oss inn på livet. Idékamp og livssynsdebatt beveger seg ikke lenger bare på det teoretiske plan som en hobby for intellektuelle. Utfallet av den idékamp vi ser utkjempet for våre øyne, vil bli bestemmende for vår fremtid. Det frie Europa kjemper med ryggen mot havet og synes å være de totalitære ideologier underlegen. Kommunismen, som i 1945 kontrollerte ca. 250 mill. mennesker, har i dag herredømmet over ca. 900 mill. av jordens befolkning og synes langtfra å være tilfreds med dette. Dens mål er verdensherredømmet.

Det 20. århundre er blitt kalt ideologienes århundre, en betegnelse som avslører et vesentlig trekk i den historiske utvikling i vår tid. Forøvrig kan vi si at helt siden Platon skrev sin bok «Staten», har ideologisk tenkning hatt sin plass i verdenshistorien. Ideologi står i relasjon både til livssyn og politikk. Det karakteristiske ved en ideologi er at den setter opp et verdssystem som fortoner seg for den enkelte som absolutt forpliktende. Den blir både en verdensforklaring og en eksistensforklaring og beveger seg derfor i virkeligheten på det religiøse plan.

Etter at middelalderens katolske tankebygning sank i grus, løsrev etterhånden filosofien seg fra ideologien, samtidig som den protestantiske teologi konsentrerte seg mer om menneskeforklaring enn om verdensforklaring. Dette resulterte i en intens livssynsdebatt i det forrige århundre. Der hvor kristendommen ble trengt tilbake, oppsto dels et åndelig tomrom og dels et virvar av ulike livsanskuelser, som imidlertid ikke maktet å gi Europa tilbake et enhetlig livssyn og en tro på visse fundamentale verdier. Det forrige århundres intense åndelige og materielle gjæringsprosess tvang filosofien ut av isolasjonen og forlangte svar på konkrete åndelige, sosiale og økonomiske spørsmål som bl.a. den industrielle revolusjon førte med seg.

Den mann som fremfor alle stilte dette kravet, var Karl Marx, som studerte ved Universitetet i Berlin omkring 1830-årene og derfor ikke kunne unngå å bli preget av Georg Wilhelm Friedrich Hegel, den store tyske filosof som er en nøkkel til forståelse av idékampen både i det 19. og 20. århundre.

Uten selv å ville det har i virkeligheten Hegel levert det filosofiske grunnlag for den moderne totalitære stat. «Det er Guds gang gjennom historien at staten eksisterer», sier Hegel. Med ordet gud tenkte han riktignok ikke først og fremst på den uavhengige skapende og personlige Gud som kristendommen lærer om. Det er en avpersonifisert gud Hegel opererer med. Gud er verdensfornuften. Et utslag av denne verdensfor-

nuften er den totalitære stat som samordner alt menneskeliv og alle sosiale, religiøse og kulturelle funksjoner i et samfunn i en større altomfattende helhet. Enkeltvis er de brikker i et stort puslespill, og de vil i tidens løp gli harmonisk inn i hverandre. Men all utvikling foregår i motsetninger, sier Hegel. Det er forklaringen på alle de motstridende fenomener i historien og i samfunnslivet. Utviklingen foregår dialektisk. Et fenomen — tese — fremkaller et motfenomen — antitese. Men utviklingen fører med seg i kraft av en historisk lov at i spenningen mellom tesen og antitesen vil etterhånden syntesen oppstå. Den opptar i seg både tesen og antitesen, og er et fremskritt i forhold til dem begge.

Avpersonifiseringen av Gud og tanken om den fullkomne og allmektige stat var i virkeligheten et forsøk på å bringe gudsriketanken fra himmelen og ned til jorden. Det fullkomne skulle manifestere seg her og nå. Og her var det Karl Marx knyttet sin tenkning til Hegels system. Hegel har imidlertid øvet innflytelse ikke bare gjennom Marx, men gjennom en rekke store tenkere i Europa. Såvel den kristne som den ikke-kristne eksistensialisme — gjennom menn som Kierkegaard, Heidegger og Satre — kan føres tilbake til Hegel. Hans dialektikk har i stor utstrekning preget tenkningen og livssynsdebatten i vårt århundre. Men vi skal her særlig beskjeftige oss med Marx, fordi det system han skapte har fått en enorm betydning og er i dag på god vei til å omskape verden.

Karl Marx tar avstand fra Hegels aksiomer om gud som verdensfornuften som står bak utviklingen. Som ny drivkraft i det dialektiske system setter han de kjemisk-fysiske krefter i tilværelsen og skaper derved den dialektiske materialisme. Han utformer sin filosofi til en altomfattende, totalitær ideologi som i første rekke ser det som sin oppgave å besvare de enorme sosiale og økonomiske problemer som den industrielle revolusjon førte med seg, men som også ga en eksistensforklaring og en menneskeforklaring. Lenin fullender så arbeidet ved å omforme ideologien i en slagkraftig politisk bevegelse. Utgangspunktet for denne er spørsmålet om eiendomsretten

til produksjonsmidlene. Hvis vi nå følger skjemaet tese — antitese — syntese, blir utviklingen denne:

I ursamfunnet eier hver mann sine produksjonsmidler. Den primitive mann eide sine jakt- og fiskeredskaper og var stort sett uavhengig av produksjonsfelleskap med andre. Men produksjonsøkning stiller krav om rasjonalisering og spesialisering. Den industrielle revolusjon setter inn og utvikler antitesen til ursamfunnet: det samfunn hvor praktisk talt ingen eier produksjonsmidlene, nemlig det kapitalistiske samfunnet. Bedriftene eies av noen få. Det oppstår en helt ny klasse, proletarene, som bare har en ting å selge, nemlig sin arbeidskraft. Dette er klassesamfunnet som er preget av kamp mellom arbeidsgivere og arbeidstakere.

Ifølge årsaksloven vil dette samfunnet bli avløst av syntesen, det samfunn hvor ingen og alle eier produksjonsmidlene, nemlig staten. Dette er det kommunistiske samfunn som riktignok tilhører fremtiden, fordi en først må passere en rekke overgangsformer. Men når man først er nådd så langt — og dit fører historien oss med ubønhørlig sikkerhet — vil ikke bare samfunnet ha blitt forandret, men også mennesket. For mennesket hører med til naturproduktene, frembragt ved en fysisk prosess og foredlet gjennom arbeidet med naturen som også er naturens arbeid med mennesket. Gjennom denne vekselvirkning oppstår samfunnet. «Mennesket kommer sammen for å produsere».

Under det kapitalistiske samfunn er menneskene begjærlige etter å utbytte hverandre, misunnelige og hatefulle. Derfor er det nødvendig at overgangstiden — revolusjonstiden — er blodig. Reminisenser av det gamle må renskes ut. Men under det kommunistiske samfunnet vil menneskene bli forandret, fordi de selv er et produkt av miljøet. Der vil alle yte etter evne og motta etter behov. Politi, domstoler og militærmakt er avskaffet, fordi alle fenomener er bragt i innbyrdes balanse.

I denne prosess er enhver form for nøytralitet en umulighet. Historiens lov fører ubønhørlig til det kommunistiske samfunn hvor livssyn, ideologi og politikk flyter sammen i den

høyeste syntese. Ideologien blir alt i alle, den dialektiske materialisme er blitt til religion. I denne religion finnes ingen absolutt moral. *Det* er godt som tjener revolusjonen og det kommunistiske samfunnet. *Det* er ondt som hindrer det. For å oppnå verdensherredømmet kan man bruke varm krig når det tjener hensikten, trussel og terror når *det* er opportunt og smiloffensiv og fredsbevegelse når *det* fører til målet. Det er derfor naivt å tro at kommunismen har forandret målet fordi den forandrer taktikk. Lenin har sagt det slik: «Vi anerkjenner ingen annen moral enn den som tjener klassekampens interesser.» Og Krustsjov uttrykker det slik: «Hvis noen tror at våre smil betyr at vi er gått bort fra læren til Marx, Engels og Lenin, så bedrar han seg selv grovt. Den som venter på det, må vente til en reke har lært å plystre.» Deres tro på fremtiden bunner i dette system, og om dette sier Krustsjov: «Vi er sikre på at kommunismens ideer vil triumfere, og at intet jernteppe eller noen barriere skapt av de borgerlige reaksjonære kan hindre at de sprer seg til flere og flere millioner.»

Vi vil ikke kunne forstå det som foregår i Europa i dag uten å forstå den ideologiske offensiv som kommunismen har satt i gang med alle midler for å vinne verdensherredømmet. Det åndsliv i dag som ikke forstår dette, er å likne med folk som er opptatt med å pusse messing på et synkende skip istedet for å løpe til pumpene for å redde skipet fra å synke. Det er viktig at alle er klar over det som foregår, fordi kampen ikke bare utkjempes på det politiske plan. Enda viktigere våpen er f.eks. sport, kulturell utvikling, samhandel, fredsbevegelse og liberal kristendom. Enhver person, organisasjon og bevegelse som ikke lar seg engasjere i den ideologiske kamp i dag, risikerer mot sin vilje å bli brukt av dem som har som mål å styrte vårt demokrati, målbinde vår kirke og oppdra vår ungdom i en materialistisk verdensanskuelse.

Hvilket svar har vi så å sette opp mot kommunismen? Det burde i alle fall være helt klart at dersom vårt svar skal være utelukkende en høyere levestandard, så viktig det enn er, så vil den kjempende materialisme seire i kampen mot den prak-

tiske materialisme. Enn videre er det klart at hvis vårt frihetsideal ikke bygger på en samlende idé og et bestemt menneskesyn, men bare defineres som retten til å gjøre hva vi vil innenfor visse grenser, så vil den kjempende materialisme seire i kampen mot den individuelle egoisme. Heller ikke vil det være tilstrekkelig å møte denne offensiv på det politiske plan. Den politikk som opererer med mer eller mindre uforpliktende livsanskuelser og som vesentlig appellerer til menneskets egoisme, kan ikke møte en ideologi av denne styrke. Svaret må vi søke i åndslivet, men hvor? Har vi noen åndelig styrke? Har vi visse fellesverdier som kan forene oss og forplikte oss?

Den kjente tyske filosof Karl Jaspers behandler bl.a. dette i sin bok «Die Atombombe und die Zukunft des Menschen.» Jaspers tror ikke at noen internasjonal rettsorden kan skapes uten at det enkelte menneske gjennomgår en total forandring politisk og religiøst. Han undersøker hvor denne forandring og fornyelse kan komme fra. Han ser løsningen i en moral som er forankret i religionen. Ingen filosofi vil kunne skape en slik gjenfødelse. Det dreier seg ikke om mer eller mindre uforpliktende livsanskuelser og synspunkter. Bare mennesker som er forpliktet, kan bety noe i denne kampen. Bare kirken kan gi denne fornyelse, sier Jaspers. Men da må kirken leve med i denne kampen. Den må bære menneskehetens byrder og ikke bare være opptatt med andre og mindre vesentlige ting. Og den kan bære byrdene, fordi Kristus har båret våre byrder og sonet all verdens synd. Bare her finner vi kraft til å møte tidens utfordring. En må minnes Jesu ord: Dette slag drives ikke ut uten ved bønn og faste. Noen lettvtint løsning gis i alle fall ikke. Tiden lider og kirken må lide med den så sant den bekjenner den Herre som elsket oss og gav seg selv for oss.

Denne kraft finnes i Kristi kirke, men blir den brukt? Er kirken tro mot sin oppgave, eller er den allerede så infisert av liberalisme, humanisme og materialisme at Gud igjen må oppreise redskaper utenfor den offisielle kirke?

Hva med vår egen norske kirke, hva betyr den for vårt folk i den kampen vi står oppe i? Sannsynligvis mer enn vi kanskje

er klar over på mange områder. Men betyr den nok? Dvs. forkynner den det hele og fulle budskap — uavkortet, og har vi kristne som virkelig selv er forpliktet?

La oss se på et par uttalelser om kirken. I 1921 sa en meget kjent motdagist i dette land: «Kommunismen kaller på arbeidskraft og offervilje. Den kaller på den religiøse ild som er sluknet i Kristi kirke, og det er høy himmel over vår kamp!»

En mann i en ansvarlig stilling innenfor vårt lands finansvesen uttalte til en engere gruppe nylig: «Kirken er en overbygning over en rent materialistisk samfunnsordning, og den har mistet troen på mirakler og omvendelse!»

Begge disse uttalelser kan vi selvsagt på mange måter imøtegå. Men det tjener ikke noen hensikt for kirken selv å være opptatt med å forsvare seg. Derimot bør den ta utfordringen inn over seg. Vi må ikke la Kristi herredømme være begrenset til en del av vårt liv. Det omfatter hele vårt liv og hele vårt samfunnsnivå, så sant vi virkelig kan bekjenne at Kristus er Herre.

Gå ut i all verden og gjør alle folkeslag til mine disipler! Slik lyder den stående ordren. Kristendommen har det felles med kommunismen at den sikter på verdenserobring. Det globale utsyn og den offensive innstilling som misjonsvekkelsen i forrige århundre ga vår kirke, må skapes på ny for hver ny generasjon. Denne misjonsinnstilling ble skapt hos enkle mennesker som i sitt eget liv hadde gjort alvor av at Kristus er Herre, og som derfor begynte å leve sin kristendom på en ny og radikal måte. Det skjedde ofte under motstand fra dem som egentlig var satt til å være åndelige ledere.

I den veldige åndskampen som utkjempes i vår tid, er det bare en helhjertet og forpliktende kristendom som vil kunne bety noe. Problemstillingen er blitt en helt annen også i Europa etter at de moderne totalitære ideologier dukket opp. Forsøker man å bagatellisere dette, vil det ha som følge at millioner av mennesker i det gamle kristne vesten blir forført og at de nye generasjoner med makt blir tvunget inn i et gudløst system.

Misjonsbefalingen gjelder ikke bare geografisk, men også på

den måten at alt skal legges inn under Kristi herredømme. Derfor er dette ikke uvesentlig for kirken. Folk spør etter «kirkens svar» på tidens brennende problemer. Kanskje vil de aldri få svaret fra kateter eller i avhandlinger, men gjennom troende mennesker som satser alt på dette at Kristus er Herre, og som er forpliktet på den stående ordren at dette herredømme skal bringes ut til alle folkeslag.